

AZƏRBAYCAN “XALÇA SƏNƏTİ” BİBLİOQRAFİK MƏNBƏLƏRDƏ

Açar sözlər: Azərbaycan, mədəniyyət, xalça sənəti, bibliografiya, sənəd, axtarış, informasiya, elmi-texniki, bibliografik göstərici, kommunikasiya, cəmiyyət, incəsənət, inkişaf, sahə

Ключевые слова: Азербайджан, культура, ковроткачество, библиографии, документы, поиск, информация, научно-техническая, библиографическая инструкция, связь, образование, культура, развитие, поле

Key words: Azerbaijan, culture, carpet weaving, bibliographies, documents, search, information, scientific-technical, bibliographic instruction, communication, community, culture, development, field

Müasir dövr informasiya texnologiyaları əsr, elmlərin inteqrasiyası, yeni-yeni elm sahələrinin yaranması, elmin, texnikanın, sosial-iqtisadi inkişafın ümumiləşdirilməsi, elmi – tədqiqatların istehsalata tətbiqi kimi səciyyələndirilir.

Mədəniyyətin mühüm tərkib hissəsini təşkil edən incəsənət insan mənəviyyatının zənginləşməsində, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafında, incəsənət əsərləri insanların, xüsusilə gənc nəslin estetik tərbiyəsində mühüm vasitədir.

Humanitar elmlər sistemində incəsənət elmi öz çoxşaxəliliyi, səciyyəvi fərqli cəhətləri ilə digər elm sahələrindən əsaslı şəkildə fərqlənir. Humanitar elmlər kontekstində incəsənət elmi daima yeniləşir, yeni-yeni sahələri yaradır. Bu elm sahəsinin inkişafına təkən verən əsas amillərdən biri də həmin sahəyə dair daim yeniləşən sənəd kütləsi və axınıdır.

Respublikamızda incəsənət ədəbiyyatının sürətlə artması və bu ədəbiyyata marağın genişlənməsi onun bibliografik mənbələrinin yaranması zərurətini qarşıya qoymuşdur. Vasitəçilik funksiyasını “Sənəd-tələbatçı” sistemində yerinə yetirən bibliografiya vasitəsilə incəsənətə dair sənəd kütləsinin yayılması, təbliği və qeydə alınması prosesləri həyata keçirilir. Bibliografiya

sənəd-kommunikasiyaları sistemində vasitəçilərdən biri olmaqla sənədlərdə verilən mətnlərin mövcudluğu, tərkibi, forma və məzmunu haqqında cəmiyyət üzvlərinə bibliografik informasiya çatdırır.

Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması zəruri bir prosesdir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qəbul etdiyi "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Qanunda (3 aprel, 1998-ci il) informasiyalaşdırma anlayışına belə tərif verilmişdir:

"İnformasiyalaşdırma informasiya ehtiyatlarının formalaşdırılması, təqdim edilməsi, istifadə olunması əsasında dövlət hakimiyyəti və yerli özünü idarəetmə orqanlarının təşkilati, hüquqi və mülkiyyət formasından asılı olmayaq bütün müəssisə, idarə və təşkilatların və vətəndaşların informasiya tələbatlarının və bu sahədəki hüquqlarının təmin edilməsində optimal şəraitin yaradılması üçün təşkilati, sosial və elmi-texniki prosesdir" [1].

İnformasiya ehtiyatlarının mühüm tərkib hissələrindən biri bibliografik informasiyadır. Bibliografik informasiya ümumi informasiya sistemində ikinci hesab edilən informasiya kimi mühüm yer tutur və sənəd-kommunikasiyaları sistemində vasitəçilik edən sosial institutlarla bir sırada durur. Bibliografik informasiya bibliografik fəaliyyətin sənəd-kommunikasiyaları sistemindəki vasitəçiliyinin müxtəlif mövcudluq formalarına malik olan əsas üsulu və vasitəsidir.

Müxtəlif formalarda mövcud olan bibliografik informasiya mənbələri sənədlərin özlərini deyil, onların eyniləşdirilmiş və axtarışları üçün kifayət edən standart modellərini əks etdirir. Nəticə etibarilə onlar ilkin informasiya mənbəyi hesab edilən sənədlərin özlərini deyil, onların haqqında bibliografik hesab edilən informasiyanı cəmiyyət üzvlərinə çatdırır. İstifadəçilər bibliografik informasiya mənbələrindən sənədlərsiz istifadə etmək imkanına malik olurlar [4].

İnsanların birbaşa mənaviyyətinə, mənavi qidasına çevrilən incəsənət əsərləri, bu sahənin yaradıcıları incəsənət nümunələrini yaradan, ölməz sənət əsərlərinin müəllifləri cəmiyyət üzvləri tərəfindən rəğbətlə qarşılanırlar. İncəsənət sahəsini tədqiq edən, problemləri aşkar edən və həllinə çalışan həmin sahənin mütəxəssisləri özləri də çoxsaylı sənəd kütləsi, sənət əsərləri yaradırlar. Zaman-zaman bu sənəd kütləsi müxtəlif istiqamətli bibliografik mənbələrdə əks olunur. İncəsənət sahəsinin mütəxəssislərinin və tələbatçıların bibliografik informasiya təminatında ilkin mənbələrlə yanaşı, bibliografik informasiya mənbələri də mühüm rol oynamış və bu gün də oynamaqdadır.

Məlumdur ki, Azərbaycan dünyanın ən qədim xalçaçılıq mərkəzlərindən biridir. Yüksək bədii və texniki xüsusiyyətlərinə görə Azərbaycan xalçaları ümumdünya şöhrəti qazanmışdır. Təsədüfi deyildir ki, lap uzaq keçmişlərdən Azərbaycan xalçaları təkcə valehedici bir əşya olaraq qalmamış, eyni zamanda hərtərəfli tədqiq edilib öyrənilmişdir. Azərbaycan xalçaları haqqında ilk məlumatlara eramızdan əvvəl V əsrdə yaşamış yunan alimi Ksenofonun əsərlərində rast gəlirik. Xalçalar haqqında qiymətli məlumatları orta əsrlərdə Azərbaycanda olmuş ərəb və İran tarixçiləri, daha sonra isə Avropa səyahətçiləri vermişlər.

Azərbaycan MEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu yaradıldıqdan sonra, 1945-ci ildən başlayaraq Azərbaycan xalça sənətinin tədqiqi elmi əsaslar üzərində qurulmuşdur. İnstitut sənətsünaslıq fikrinin elmi mərkəzinə çevrilmişdir. İnstitutda işlənilib hazırlanmış çoxlu elmi məqalə və kitablar Azərbaycan xalçaçılığının ayrı-ayrı problemlərinə və məsələlərinə həsr olunaraq bu qədim el sənətinin öyrənilməsində həlledici rol oynamışdır. Lakin müxtəlif səbəblərdən bu materiallar nadir bibliografik tapıntıya çevrilmişdir. Bibliografik göstəricini tərtib etməkdə məqsəd də bu sahədə çap olunmuş əsərləri bir yerə toplamaq və həmin mənbələrlə informasiya istifadəçilərini tanış etmək və onların bibliografik informasiya tələbatını ödəmək olmuşdur.

"Azərbaycan xalça sənəti" adlı ilk bibliografik göstərici Nəzirə Nağıyeva tərəfindən tərtib olunaraq 1983-cü ildə "Yazıçı" nəşriyyatında çap edilmişdir. Retrospektiv xarakterli bu bibliografik vəsait 99 səhifədən ibarət olmaqla 1776-1983-cü illərə dair materialları əhatə edir. Bibliografik göstəriciyə xalça sənətinə dair xarici ölkələrdə nəşr edilmiş materiallar da daxil edilmişdir. Xarici dildə olan materiallar rus dilinə tərcümə olunaraq verilmişdir. Fikrimizcə xarici dildə olan materialların orjinalın dilində verilməsi və sonra onun rus dilinə tərcümə olunması daha effektivdir, vəsaitin istifadə dairəsini genişləndirir.

Bibliografik göstəricidə materiallar bölmələrə ayrılmış və xronoloji qaydada qruplaşdırılmışdır. Hər ilin daxilində isə materiallar əlifba sırası ilə yerləşdirilmişdir. Bibliografik vəsaitin əvvəlində xalçaçılığı dair dövlət qərarları verilmişdir.

Bibliografik göstərici Azərbaycan dilində 249; rus dilində 243, xarici dildə 54 bibliografik mənbəni əhatə edir [2].

Bibliografik vəsaitdən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə Azərbaycan və rus dillərində "Müəlliflərin əlifba göstəricisi" kimi köməkçi aparat tərtib edilmişdir.

Bibliografik göstərici akademik Rasim Əfəndiyevin sözləri ilə desək "Biz cəsarətlə deyə bilərik ki, bu göstərici nəinki Azərbaycan sənətsünaşlıq elmində, hətta dünya sənətsünaşlığında əhəmiyyətlidir".

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası 2011-ci ildə 1983-cü ildə nəşr edilmiş bibliografik vəsaiti yenidən işləyərək, Azərbaycanda və xarici ölkələrdə xalçaçılığa aid nəşr edilən materialları toplamış və "Azərbaycan xalçası" adlı yeni bibliografik göstəricini hazırlayıb 2012-ci ildə nəşr etdirmişdir. Bibliografik göstərici Əməkdar Mədəniyyət işçisi, fəlsəfə doktoru Kərim Tahirov tərəfindən tərtib edilmişdir. [3]

Bu bibliografik göstəricidə Azərbaycan xalça sənətinə aid kitablar, kitablarda çap olunan məqalələr, qəzet və jurnal materialları toplanmış, oxucuların və mütəxəssislərin istədikləri məlumatı asan əldə edə bilmələri üçün vəsait bir çox yarım bölmələrə ayrılmışdır.

Bibliografik göstəriciyə "Azərbaycan xalçası" adlı qısa başlıqdan sonra "Azərbaycan xalçası: əsas tarixi mərhələlər" adı ilə geniş "Oçerk" yazılmışdır. Oçerkdə Azərbaycan xalça sənətinin tarixi mərhələlər üzrə inkişafı və bu xalçaları bölgələr üzrə yaradanlar haqqında ətraflı məlumat verilmişdir.

Azərbaycan xalça sənəti uzun illərdən bəridir ki, xarici və yerli tədqiqatçıların tədqiqat obyektinə olmuşdur. Azərbaycan xalçalarının hərtərəfli tədqiqatçısı isə görkəmli alim Lətif Kərimov olmuşdur. Lətif Kərimovun "Azərbaycan xalçası" adlı üçcildliyi Azərbaycan xalçasının əsl ensklopediyasıdır.

Bibliografik göstəricinin maraq doğuran bölmələrindən biri də sənətsünaşlıq doktoru, professor Rəyza Tağıyeva tərəfindən yazılmış "Azərbaycan xalçaçılıq mərkəzləri, xalça növləri, tipləri" adlı oçerkdir. Mütəxəssis tərəfindən yazılmış bu oçerkdə Azərbaycan xalçalarının bölgələr üzrə növləri, tipləri haqqında ətraflı məlumat verilmişdir.

Bibliografik vəsaitin maraq doğuran və oxunaqlı bölmələrindən biri də "Görkəmli şəxsiyyətlər Azərbaycan xalçaları haqqında" bölməsində görkəmli dövlət və ictimai xadimlərin, sənətsünaşların, xalçaçı və tarixçi alimlərin, tədqiqatçı və şərqşünas alimlərin, xalçaçı rəssamların ürəkdən gələn səmimi fikirləri əks olunmuşdur. Bu qiymətli fikirlər içərisində ulu öndər, ümummilli lider Heydər Əliyevin fikirləri daha diqqətəlayiqdir :

"Hər bir xalqın mədəni irsi onun milli sərvəti, tarixi və bugünüdür. Bizim borcumuz, gələcək nəsillərin borcu tarixi keçmişimizə, ənənələrimizə, milli nailiyyətlərimizə hörmət etməkdən, onları qoruyub saxlamaqdan ibarətdir." [3]

İncəsənətin retrospektiv bibliografik mənbələrinin ən mükəmməl nümunəsi olan bu vəsait 1776-cı ildən 2011-ci ilə qədər olan dövrü əhatə edir. Bibliografik göstəricidə materiallar xronoloji prinsip əsasında sistemləşdirilmişdir.

Bibliografik göstəricidə "Azərbaycan xalçaçılıq məktəbləri", "Azərbaycanın görkəmli xalça ustaları", "Azərbaycan xalçaları haqqında xarici dillərdə" adlı bölmələrdən Azərbaycan və rus dillərində ətraflı məlumat verilmişdir.

Bibliografik vəsaitdən istifadəni asanlaşdırmaq və vaxt itkisinə qənaət etmək məqsədilə "Qərar və göstərişlər", "Müəlliflərin əlifba göstəricisi", "Sərlövhlərin əlifba göstəricisi" kimi köməkçi aparat tərtib edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT:

1. İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu .-1998 .-№ 6.- S.1214-1222.
2. Azərbaycan xalça sənəti: Bibliografik göstərici (1776-1983) / Tərt.ed.: N.Nağıyeva .-B.:Yazıcı, 1983 .- 99 s.
3. Azərbaycan xalçası: Bibliografik göstərici (1776-2011)//M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası .- 2012.- 474 s.
4. Əliyev Z.H. Bibliografik informasiya sənəd informasiya tələbatının ödənilməsində mühüm vasitədir //Kitabxanasünaşlıq və bibliografiya: elmi, nəzəri və təcridi jurnal .- BUN, 2004.-№ 1.- S.82- 92.

**“ИСКУССТВО КОВРОТКАЧЕСТВА”
АЗЕРБАЙДЖАНА В БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ
ИСТОЧНИКАХ**

РЕЗЮМЕ

Статья посвящено анализа библиографических ресурсов по ковровое искусства Азербайджана. Анализируются основные библиографические указатели по данной отрасли.

S.Ismayilova

**AZERBAIJAN – “ART OF CARPET” IN
BIBLIOGRAPHICAL SOURCES**

SUMMARY

Azerbaijan carpet art in bibliographic sourcesThe article is devoted to analysis of bibliographic resources on the carpet art of Azerbaijan. Analyses the basic bibliography on the industry.